

Ruttai László

Európa ballisztikus rakéták elleni védelmének realitásai

Az amerikai rakétavédelmi rendszer egyes elemeinek Csehországba és Lengyelországba való telepítését célzó washingtoni szándék 2002 után ismét a nemzetközi viták középpontjába helyezte a ballisztikus rakéták elleni védelem kérdését. Írásunk szerzője a vitában felmerülő dilemmákat vette górcső alá.

Világszerte egyre több publikáció foglalkozik a tömegpusztító fegyverek és potenciális hordozóeszközök elterjedésével. A szerzők többsége egyértelműen azt az álláspontot képviseli, hogy napjaink egyik legfontosabb, és egyben legösszetettebb biztonságpolitikai kihívását a ballisztikus rakéták és a tömegpusztító fegyverek által képviselt fenyegetés elleni védelem jelenti. Nagy az egyetértés abban, hogy a kétpólusú világrend felbomlása utáni helyzetben a tömegpusztító fegyverek előállítására alkalmas anyagok és technológiák, valamint az azokat célba juttató ballisztikus rakétafegyverek proliferációja veszélyes méreteket öltött. Ennek következtében a világ potenciális válságkörzeteiben fennáll annak a veszélye, hogy egyes országok a ballisztikus rakétákkal együtt tömegpusztító fegyverekkel is rendelkezhetnek, és esetenként nem zárható ki ezen eszközök állami ellenőrzés alól történő kikerülése sem. Márpedig a terrorizmus világméretű térnyerésével párosulva – többek szerint – ez ismét világunk létét, fennmaradását veszélyeztetheti.

A ballisztikus rakéták kiemelt veszélyforrásként való értékelésében a rakéták nagy hatótávolságához szorosan kapcsolódva meghatározó szerepe van annak, hogy nem csak hagyományos robbanófejekkel, hanem vegyi, biológiai és atomtöltetekkel is

felszerelhetők. Ki kell azonban emelnünk, hogy a csapásmérés hatásainak szempontjából elsősorban atomfegyverek célba juttatásának eszközeként, hordozóiként képeznek jelentős fenyegetést. Veszélyességüket növeli, hogy megsemmisítésük rendkívül hatékony és megbízható központi koordinációt igényel, összetett feladat, ami jelentős erőforrásokat köthet le. Ráadásul a

A hatótávolság szerinti felosztásban az alkalmazott szakterminológia szerint megkülönböztethetünk kis (>1000 km), közepes (>3000 km) és nagy – néhány publikáció szerint közbelső – (>5500 km) hatótávolságú, valamint interkontinentális (>10 000 km) ballisztikus rakétákat. A rakéták röppályája, hatótávolságtól függetlenül alapvetően két – aktív és passzív – szakaszra osztható. Az aktív szakasz, vagy másként az égésvégi sebességre való felgyorsítás szakasza a hajtómű működéséig tart. A hajtómű leállítását követő passzív szakasz – a tulajdonképpeni ballisztikus röppálya – három részre, az úgynevezett gyorsítást követő, a közép- és a végső fázisra osztható. A négy röppályaszakasz mindegyike eltérő lehetőségeket teremt az ellentevékenység, a védelem számára. Érdemes kiemelni, hogy a tömegpusztító töltetekkel felszerelt ballisztikus rakéták megsemmisítése komoly kockázatokkal járhat a támadó rakéta röppályájának végső szakaszán, ugyanis számolni kell azzal a ténnyel, hogy a megsemmisített töltetek darabjai komoly károkat okozhatnak a védett területen is, amennyiben nem égnék el az atmoszférában való zuhanás során.

hagyományos légvédelmi fegyverek képtelenek a támadó ballisztikus rakéták, illetve robbanófejek megsemmisítésére.

E lassan már közismert tény ellenére jelenleg Európa szinte teljesen védtelen a ballisztikus rakéták támadásával szemben. Bár egyes országai már tettek lépéseket ezen a területen, a nagyobb fejlesztések, beruházások legtöbbször az anyagi források hiánya, illetve ezzel párhuzamosan – nagy valószínűséggel – a fenyegetettség érzetének hiánya miatt elmaradtak.

Természetesen nem így van ez azokban az országokban, ahol – belátva, hogy századunkban a távolság már semmilyen biztonságot nem garantál – jelentős erőfeszítéseket tettek és tesznek saját országuk, pontosabban állampolgáraik és érdekeik ballisztikus rakéták elleni védelmére. Nyilvánvalóan ezt tapasztalhatjuk a rakétavédelem gyakorlati megvalósítása terén máig élenjáró két katonai nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország vo-

natkozásában is. A fejlesztések eredményeként létrehozott, napjaink csúcstechnológiáját felvonultató rakétavédelmi rendszereik – annak ellenére, hogy viszonylag korlátozott képességekkel rendelkeznek – jelenleg egyedülállóak a világon.

A híradások arról is tájékoztatnak, hogy védelmi rendszereik saját területen történő fejlesztése mellett mind az amerikaiak, mind pedig az oroszok jelentős erőfeszítéseket tesznek az általuk kifejlesztett rakétavédelmi fegyverek és fegyverrendszerek határaiton túli elterjesztése érdekében is. Ezen a területen azonban – elsősorban a „telepítés” célját illetően – már jelentős eltérések tapasztalhatók, amelyek a politikai és gazdasági tényezők mellett nem utolsósorban a két ország földrajzi elhelyezkedéséből adódó különbségekkel is indokolhatók. Egyvalami azonban mindkét elgondolásban közös: a telepíteni kívánt rendszerek valamilyen formában az európai országokat is érintik.

Jól szemléltetik ezt napjaink eseményei is, amikor az Amerikai Egyesült Államok a ballisztikus rakéták elleni védelmi képességeinek növelése érdekében saját rakétavédelmi rendszerének elemeit az öreg kontinensen akarja elhelyezni. Ez irányú törekvései keretében – az egységes amerikai rakétavédelmi rendszer részeként – Lengyelországba tíz darab földi bázisú elfogórakéta, Csehországba egy úgynevezett követőradar telepítését tervezi. Az elgondolások szerint az új rendszer elemek lehetővé tennék az Iránból és Észak-Koreából Európára, illetve fölötte az észak-amerikai kontinensre kilőtt nagy hatótávolságú, illetve interkontinentális ballisztikus rakéták megsemmisítését.

A hivatalosan már 2002-ben bejelentett amerikai elképzelés felborzolta a kedélyeket az európai országokban. A védelem e szegmensének szükségességét, illetve az

Az európai országokban nagy figyelem kíséri az amerikai ballisztikus rakéták elleni védelmi rendszer elemeinek Európába történő telepítésével kapcsolatos vitákat. A nagy figyelem ellenére azonban még a mai napig sem sikerült az egységes európai álláspont kialakítása. Persze nagyon úgy tűnik, hogy éppen ez az európai „sokszínűség” volt az, ami megkönnyítette az Amerikai Egyesült Államok dolgát. Az egyes országok közötti elmentéket, pontosabban az egységes álláspont hiányát kihasználva ugyanis lehetősége nyílt kétoldalú megbeszéléseket folytatnia a rakétavédelmi rendszer elemeinek befogadásáról. Ebben a helyzetben pedig már nem is annyira az volt a kérdés, hogy hol lenne a lehető legjobb helye ezeknek az eszközöknek, hanem inkább az, hogy melyik ország fogadja be őket. Hivatalosan nem megerősített források szerint az Amerikai Egyesült Államok képviselői több európai országgal – közöttük Magyarországgal is – folytattak tárgyalásokat. Bár több önként jelentkező is akadt, végül Lengyelországot és Csehországot választották.

amerikai érvelés megalapozottságát illetően erősen megoszlanak a vélemények. Sok esetben még egy országon belül is jelentős véleménykülönbségek tapasztalhatók az európai politikusok, a védelmi és külügyminiszterek megnyilvánulásában. Bár az Amerikai Egyesült Államokat az európai szövetségeseire is jellemző említett megosztottság – legalábbis hivatalos nyilatkozatai alapján – eddig nem tántorította el eredeti céljától, az idő úgy tűnik nem kedvez az amerikai terveknek. Egyre több a bizonytalanság a koncepció körül. A program megvalósítása lelassult, miközben az európai országokban – beleértve az amerikai rendszerelemeket befogadó Csehországot és Lengyelországot is – kormányváltások történtek. Ráadásul az amerikai kormánynak már nemcsak nemzetközi, hanem hazai szinten is meg kell küzdenie a megvalósításért. Ezen persze nem is nagyon lehet csodálkozni az elnökválasztás évében.

A telepítésben érintett országok között talán a cseh hivatalos álláspont tűnik kiegyensúlyozottabbnak. Bár a legfrissebb hírek szerint még számos kérdés tisztázásra szorul, a jelenleg regnáló cseh kormány – nem sokat törődve azzal a ténnyel, hogy a közvélemény-kutatás alapján az ország lakosságának mintegy kétharmada ellenzi a terveket – egyértelműen kiáll az amerikai elképzelések megvalósítása mellett.

Lengyelországban egy kissé összetettebb a kép. A jelenlegi varsói kormány szerint az amerikai elnökválasztás fényében Lengyelország bizonyos szempontból új helyzetbe kerül. A számukra legrosszabbnak tekinthető forgatókönyv szerint ugyanis még az is bekövetkezhet, hogy az amerikaiakkal való megegyezés, illetve az elfogórakéták tervezett telepítésének a lengyel fél részéről történő jóváhagyása után – ami szinte bizonyosan rossz hatás-

Oroszországban az első hirtelen felzúdulások után csillapodni látszik a rakétavédelmi rendszer európai kibővítésével kapcsolatban megnyilvánuló, enyhén szólva is elutasító hangulat. A kezdeti hivatalos nyilatkozatok ugyanis még arról szóltak, hogy Oroszország válaszként európai célpontokat jelöl ki saját ballisztikus rakétái számára. Bár ezt a fenyegetést számos biztonságpolitikai szakértő leginkább a médiának szóló, teátrális jellegű kirohanásként értékelte, mégis megnyugtatóbbá vált a hangulat, amikor 2007 júniusában Putyin elnök együttműködést ajánlott amerikai kollégájának. Javaslatában a csehországi radartelepítés helyett felajánlott egy, az orosz rakétavédelmi rendszer részét képező radarállomást. Ráadásul ezt az előremutónak tekinthető javaslatot hamarosan még egy, jelenleg épülő radarberendezéssel bővítette ki. Az amerikai szakértők értékelése szerint ugyanakkor ezek a rendkívül impozáns műszaki paraméterekkel rendelkező felderítőeszközök a rendeltetésüknek megfelelően alapvetően korai előrejelző szerepkörben alkalmazhatók, így nem alkalmasak a csehországi telepítésre szánt, elsősorban követőradarként funkcionáló radar kiváltására.

sal lehet a lengyel–orosz kapcsolatokra – az Amerikai Egyesült Államok az elnökválasztás után kialakuló helyzetben lemond a rakétavédelmi rendszer európai kibővítésének tervéről. Márpedig a lengyelek, többször is hangoztatott álláspontjuk szerint, semmiképpen sem szeretnének – még politikai szinten sem – veszíteni az „üzleten”.

Az európai vélemények sorában jelentőségüknél fogva feltétlen kiemelésre érdemesnek Oroszország reakciói. Elsősorban nagyhatalmi beidegződéseken alapuló álláspontja szerint az amerikaiak földi bázisú ellenrakétái Lengyelországba telepítve fenyegetést jelentenek az ország biztonságára. Moszkva véleménye szerint ugyanis ezek az eszközök negatív hatást gyakorolhatnak Oroszország nukleáris elrettentő képességére azáltal, hogy képesek az orosz ballisztikus rakéták megsem-

Észak-Korea a rendelkezésre álló információk alapján földi bázisú ballisztikus rakétákkal nem képes csapást mérni Európára. Jelenleg meglévő hordozóeszközei esetleg Alaszka nyugati partjait, vagy az okinavai, illetve guami amerikai bázisokat érhetik el. Ráadásul semmivel sem igazolható, hogy rakétáikat képesek lennének atomfejekkel is felszerelni. Emellett célszerű kiemelni, hogy az esetlegesen elindított észak-koreai ballisztikus rakéták semmiképpen sem Európa felett közelítenék meg az észak-amerikai kontinentst. Irán esetében is hasonló a helyzet. Meglévő ballisztikus rakétái maximum Európa délkeleti részét érhetik el. Reális esélye van viszont annak, hogy éppen észak-koreai kapcsolatait kihasználva olyan hordozóeszközhöz jusson, ami már egész Európát veszélyeztetheti. Szerencsére a szakértők álláspontja szerint egyelőre igen kicsi a valószínűsége, hogy atomfegyvereket birtokolna. Ezzel egyidejűleg jelenlegi képességei alapján nem nagyon képzelhető el, hogy földi bázisú ballisztikus rakétákkal a közeljövőben csapást mérjen az Amerikai Egyesült Államok területére.

misítésére is. Ez az állítás azonban többek szerint nem igazolható.

Szerencsére a közelmúltban történt események tükrében egyre inkább úgy tűnik, hogy Moszkva együtt akar, és együtt is fog működni a „nyugatiakkal” a ballisztikus rakéták elleni védelem területén. Szinte magától értetődik azonban, hogy ezért az együttműködésért az orosz vezetők – az eddigi jól bevált gyakorlatot követve – a lehető legnagyobb árat igyekeznek kiharcolni.

Amerikai részről értetlenül fogadják, és teljes mértékben alaptalannak tartják a rakétavédelmi rendszer kibővítésével kapcsolatos aggodalmakat. Szinte minden egyes hivatalos nyilatkozatban azt hangoztatják, hogy az európai telepítések semmiképpen sem Oroszország ellen irányulnak. Álláspontjuk szerint a ballisztikus rakéták elleni védelem képessége nagyobb mozgásteret biztosít politikai és katonai téren egyaránt, mivel csökkenti a fe-

nyezettség és a zsarolhatóság mértékét, így válsághelyzetben biztosítja az akcióképesség lehetőségét. Véleményük szerint ráadásul a lehetséges agresszorok nagyon jól tudják, hogy az Amerikai Egyesült Államok politikailag és gazdaságilag már annyira egybefonódik az európai szövetségeseivel, hogy az ő zsarolásukkal legalább akkora eredményeket érhetnek el, mint az USA elleni közvetlen fenyegetéssel.

Európa ballisztikus rakéták elleni védelmének szükségességét illetően egyértelműen az amerikai véleményt erősíti a NATO állásfoglalása is, annak ellenére, hogy a fenyegetés kérdését tekintve esetenként jelentős eltérések is tapasztalhatók az amerikai érveléshez képest. A tagállamok szakértőinek már több éve egységesnek tekinthető álláspontja szerint ugyanis Európában nagy valószínűséggel már napjainkban sincs, de néhány éven belül biztosan nem is lesz olyan ország, amely ne lenne elérhető Európán kívülről indított ballisztikus rakétákkal. Márpedig akkor szinte magától értetődik, hogy az európaiaknak is fel kell készülniük a rakétafenyegetés elhárítására. Természetesen ezt a véleményt tükrözi az európai NATO-tagállamok hivatalos álláspontja is, mely szerint a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében, az európai biztonsági és védelmi politikával összhangban, a szövetség keretein belül korszerűsíteni, illetve fejleszteni kell a rakétavédelmi képességeket. E gondolattal összhangban a szövetség főtitkárának védelmi célú fejlesztésekért felelős helyettese már 2006-ban bejelentette, hogy a NATO 26 tagállama döntött a szövetség egészének ballisztikus rakéták elleni védelmét szolgáló vezetési és irányítási rendszer kifejlesztéséről, illetve a hozzá kapcsolódó kísérleti program beindításáról. A tervezett fejlesztések alapvetően

egy olyan integrált vezetési rendszer kialakítását célozzák, amely lehetővé teszi az egyes tagországok ballisztikus rakéták elleni aktív védelmi eszközeinek közös védelmi céllal történő alkalmazását.

Mindezek alapján úgy tűnhet, hogy az amerikai rakétavédelmi rendszer előretolt bázisú elemei Európába történő telepítésének gondolata jól illeszkedik a ballisztikus rakéták elleni védelem megvalósítását célzó európai elképzelésekhez. A helyzet azonban nem ilyen egyszerű: a két elgondolás között komoly eltérések vannak. Az európai terv ugyanis annak ellenére, hogy Európa védelmére „felhasználja” a Földközi-tengeren lévő amerikai tengeri bázisú radarokat és a nagy hatótávolságú ballisztikus rakéták megsemmisítésére is alkalmas védelmi eszközöket, semmivel sem járul hozzá az Amerikai Egyesült Államok területének védelméhez. Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Európába történő telepítésének washingtoni igénye hivatalosan ezt a hiányt kívánja pótolni. Ezek a rakétabázisok azonban sokkal kevésbé vonzóak Európa számára. A szakértők véleménye ugyanis megoszlik abban a kérdésben, hogy ez az amerikai nemzeti rakétavédelmi rendszer kiterjesztésének tekinthető architektúra Amerika védelmével egyidejűleg képes lehet-e az európai tagállamok ellen indított ballisztikus rakétákat is megsemmisíteni. Márpedig ebből a dilemmából egyenesen következik, hogy amennyiben a kétkedők véleménye lesz az erősebb, akkor Európa nem tehet mást, mint igen nagy anyagi befektetések árán kiépíti saját rakétavédelmi rendszerét.

A tényleges védelmi rendszer struktúráját és kiépítését illetően tehát még mindig nagyon sok a kérdőjel. A végleges megoldás megszületésében nagy szerepe lehet

a Bukarestben ez év áprilisra tervezett NATO-csúcstalálkozóknak. A megvitatandó problémák között ugyanis – a tervek szerint – előkelő helyen szerepel majd a rakétavédelmi pajzs kérdése. Az persze már most is nagyon jól tudható, hogy a megbeszélések során meghatározó szerepe lesz azoknak a tagállamoknak, amelyek az Európába szánt amerikai rakétavédelmi eszközök által lefedett területen kívül maradnának.

A kérdés eldöntéséig csak a különféle prognózisokra hagyatkozhatunk. Annyi bizonyos, hogy a vita során hangsúlyosan szerepelnek majd Európa érdekeit, s hogy az egységes európai álláspont kialakítása során óhatatlanul felmerül majd Oroszország szerepe. A szakértői vélemények többsége szerint ugyanis az már most is biztos állítható, hogy Európa számára a legelőnyösebbnek egy közös érdekek mentén szerveződő orosz, amerikai és európai globális ballisztikus rakétavédelmi rendszer tűnik. Ennek kapcsán viszont célszerű erősen hangsúlyozni azt is, hogy az említett, Európa egészét lefe-

A befogadó országok végső kiválasztása rendkívül összetett feladat volt. Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Európába tervezett telepítési helyeit – ezek közül is kiemelten a radarberendezés telepítési helyét – elsősorban az észak-amerikai kontinens védelmét szolgáló globális rakétavédelmi rendszer koncepciójához igazították. Természetesen ettől a tényről teljesen függetlenül – a tényleges telepítés és hadrendbeállítás után – az „új európai alrendszer” tökéletesen alkalmas lehet az esetlegesen európai célpontok ellen indított ballisztikus rakéták elleni tevékenységre is. Arról azonban jelenleg igen keveset tudunk, hogy a tervek megvalósulása esetén a védelem szempontjából mik lesznek a rendszer prioritásai. Nagyon valószínű azonban, hogy az észak-amerikai kontinens mellett a befogadó országok fognak elsőbbséget élvezni.

dő rakétavédelmi rendszer kiépítése csak akkor képzelhető el, ha a résztvevők e téren is megtalálják az együttműködés kölcsönösen előnyös területeit.

Most nem is említve azt, hogy a fenti koncepció által vezérelt folyamat hosszabb távon egy közös európai stratégia kialakulását is feltételezi. ■

Irodalom

- BMDO Reviews Proposals to Work with Russia on NMD. *Defense Daily*, June 23, 2000.
- Counter Air (AJP-3.3.1 Ratification Draft 1). NATO Standardisation Agency : NATO 1110 Brussels, 2005
- Garden, Timothy: Is Missile Defence compatible with UK and European Security Interests? *ISIS Policy Paper on Ballistic Missile Defence*, no. 8 (London, July 2002)
- Harnessing the Power of Technology: The Road to Ballistic Missile Defense from 1983-2007, BMDO Department of Defense, 2000
- National Missile Defense: ineffective and costly. Council for a Livable World Education Fund, Washington DC, 2001.
- Ruttai László – Krajnc Zoltán – Kalmár István: A ballisztikus rakéták elleni aktív védelem eszközei I-II. *Új Honvédségi Szemle* 2004. 5. szám, 52–70. o. és 2004. 6. szám, 47–60. o.
- Ruttai László – Szentesi György: Amit a rakétafenyegetés mértékének megítéléséhez tudnunk kell. *Új Honvédségi Szemle*, 2005. 10. szám, 9–32. o.
- The European Theater Missile Defense Program – A field for international cooperation – Air War College, Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, April 1997.
- Valasek, Tomas: Europe's Missile Defense Options. *The Defense Monitor*, CDI Library, vol. XXX, no. 3 (March 2001).